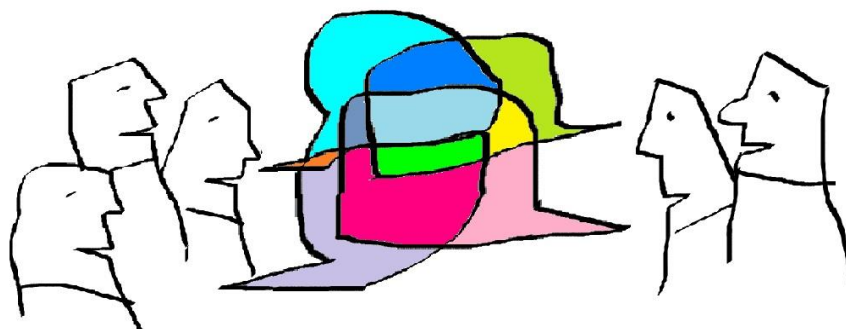




# **Pædagogisk kvalitet i daginstitutioner, børns udvikling, læring og trivsel**



## **Indsamlet forskning og litteratur**

Sebastian Damkjær-Ohlsen, Cand.pæd.pæd.psyk

Oktober 2016



## Indholdsfortegnelse

Forord .....	3
Hvad betyder kvalitet?.....	4
Hvad er kvalitet i daginstitutioner? .....	4
Kvalitet i forhold til samfundsmæssige og strukturelle sammenhæng .....	5
Børns rettigheder .....	5
Dagtilbudsloven og kvalitet .....	5
Master for en styrket pædagogisk læreplan .....	6
Forskning og viden på området .....	6
De tre B'er for kvalitet: Being, Becoming og Belonging.....	9
Tre betydningsfulde parameter for pædagogisk kvalitet .....	10
Det fysiske omgivers betydning for kvalitet.....	10
Relationers betydning for kvalitet.....	11
Leg og aktiviteterets betydning for kvalitet.....	13
Faktorer der har betydning for børns udvikling, læring og trivsel i forhold til den pædagogiske kvalitet .....	15
Børns trivsel.....	15
Hvilke typer for læringsformer virker .....	15
Betydningen af børnenes kulturelle baggrund trivsel.....	15
Forskelle i kvalitet i forhold til køn .....	16
Forældres betydning for kvalitet og børns udvikling, læring og trivsel.....	16
Normering og gruppestørrelses betydning for kvalitet.....	17
Personalegruppens betydning for kvalitet .....	18
Seks læringsdimensioner, der har essentiel betydning for børns udvikling og læring .....	18
Socio-emotionel udvikling .....	19
Deltagelse og indflydelse.....	19
Børns kritiske tænkning og erfaringsdannelse .....	20
Mulighed for selvudvikling .....	20
Udvikling af sprog og kommunikation.....	21
Udvikling af viljestyret opmærksomhed .....	22
Betydningen af daginstitutionens størrelse for kvalitet .....	22
Kvalitet for store institutioner.....	23
Kvalitet for små institutioner.....	24
Anbefalinger .....	24
Viderelæsning .....	25



## Forord

### *Hvad sidder du med i hånden?*

Dette notat er en indsamling af forskningsresultater og litteratur, der omhandler kvalitet i dagtilbud, børns udvikling, læring og trivsel. Der er både indsamlet international forskning og litteratur samt dansk forskning og litteratur på området.

### *Hvorfor skal du anvende denne indsamling?*

Formålet med indsamlingen er at få forskningsinformeret viden frem i lyset, så arbejdet med kvalitet i dagtilbud kan skabes på baggrund af systematisk og målrettet viden om, hvad der har indflydelse på børns lærings- og udviklingsmiljø. Vi skal væk fra synsninger og "jeg tror, at det er godt at gøre" og hen til evidensbaseret pædagogik og "jeg ved på baggrund af forskning, at det er hensigtsmæssigt at gøre...".

### *Hvordan er det bygget op?*

Notatet er bygget op i hovedtemaer, der har betydning for den pædagogiske kvalitet, børns udvikling, læring og trivsel. For eksempel; "Tre parameter der har betydning for pædagogisk kvalitet" og "Seks dimensioner der har essentiel betydning for børns udvikling og læring". Hovedtemaerne indeholder en række mere specifikke undertemaer såsom; "Forskelle i betydning i forhold til køn" og "Personalegruppens betydning for trivsel". Forskningsresultaterne er listet op som punkter for at skabe et let tilgængeligt overblik. Hvis der ønskes en yderlig uddybning af forskningens videnskabelige baggrund og metodik, kan der søges videre ud fra kildehenvisningen.

### *Etik om indsamling, anvendelse og information om etikken i denne indsamling*

Dette indsamlingsnotat er ikke en utømmelig udgave af al forskning og litteratur på området, da dette stort set er en umulig opgave. Hensigten er at snarere at præsentere en bred mængde relevant viden, så det kan dæmme op for faglig nysgerrighed. I selve notatet er der ikke forsøgt at oversætte eller omfortolke på udsagn og konklusioner. Derfor vil der være mange direkte citeret uddrag fra forskere og forfattere. Forskningsresultaterne kan ikke direkte samlingens én til én, da den videnskabelig metodik kan være forskellige. Resultaterne skal betragtes som betydningsfulde konklusioner, der kan give stof til refleksion og øget opmærksomhed på pædagogisk praksis.

God fornøjelse med at skabe bedre børnemiljøer, der fremmer børns udvikling, læring og trivsel.

*Sebastian Damkjær-Ohlsen, Cand.pæd.pæd.psyk*

www.sebastian-do.dk  
sebastian.do87@gmail.com  
60 17 99 55



## Hvad betyder kvalitet?

Begrebet kvalitet stammer fra latin og betyder "beskaffenhed" eller "egenskab" (Gyldendals fremmedordbog, 1972). Begrebet stammer fra det latinske begreb "Qua Litas", som betyder "af hvad" og henviser til, hvilken egenskaber eller beskaffenhed et bestemt fænomen har (Kvistad & Søbstad, 2005, Kragh-Müller, 2013). Ligeledes betyder kvalitet ifølge Kärby, at det er godt og, at det har de egenskaber, som vi gerne vil have (Kärby (1993). Kvalitet er på mange måder et begreb, der ikke kan defineres entydigt, men må forstå i et samfunds og kulturelt perspektiv (Sheridan & Samuelsson, 2000)

Når det handler om pædagogisk kvalitet beskriver psykolog og specialist i børnepsykologi Grethe Kragh-Müller det således:

*"Overordnet handler pædagogisk kvalitet om, at man sætter børn i stand til på bedste måde at indgå i det samfundsmæssige liv, som de vokser op i og er en del af, og om, hvordan de kan udvikle de færdigheder og kompetencer, man som menneske har brug for, for at kunne begå sig i samfundet. Men pædagogisk kvalitet handler også om at leve det gode børneliv her og nu, om det gode børneliv som en livsperiode i sig selv – og ikke udelukkende som en forberedelse til skole-voksenlivet. ..)(Kragh-Müller, 2013, s.60)*

## Hvad er kvalitet i daginstitutioner?

Hvad der betragtes som kvalitet på dagområdet har store forskelle, i både i et nationalt og internationalt perspektiv. Det afhænger af blandt andet af kultur, diskurs, uddannelsesstruktur og børnesyn mv.

Kvalitet i daginstitutionerne handler om, hvilke betingelser og muligheder børn har for at lære og udvikle sig (Kragh-Müller, 2013). Når der skal arbejdes med kvalitet i daginstitutioner, handler det om pædagogerne og hele daginstitutionens pædagogiske handlemuligheder jf. Bente Jensens begreb om handlekompetencer (HPA, 2009).

Det handler derfor ikke om individuelle målinger og test af børn, hvor formålet er at kunne fortælle om børns udvikling og progression. Når fokus er på kvalitet i daginstitutioner rettes opmærksomheden i stedet på de betingelser og muligheder daginstitutionerne skaber for, at børn kan trives, lære og udvikle sig. Og ikke mindst så de senere kan begå sig i skole, uddannelsessystemet og på videre sigt på arbejdsmarked i job (Heckman, 2006; Knudsen m.fl.2006; Kragh-Müller & Ringsmose, 2015). Det er altså afgørende for kvalitetsarbejde i daginstitutioner, at der er fokus på de betingelser og muligheder som er tilstede i praksis for at børn kan trives, læres og udvikles.

### *Kvalitet kan overordnet kategoriseres i en processuel, strukturel og indholds kvalitet*

Disse tre forhold er beskrevet på baggrund af Kommunernes Landsforenings *Inspiration til at udvikle kvaliteten i dagtilbud* fra 2015 og Hansen & Norddahls udgivelse *Betydningen af kvalitet i dagtilbud fra 2015*.



- Den processuelle kvalitet er kendetegnet ved interaktionen mellem barn og pædagog, pædagogens kompetencer, indretning af understøttende læringsmiljøer samt den overordnede dagtilbudsledelse.
- Den strukturelle kvalitet inkluderer forhold som fysiske rammer, ressourcer i dagtilbud, personalets kvalifikationer og uddannelsesbaggrund.
- Den Indholdsmæssige kvalitet, handler om dagtilbuddets konkrete indhold, så som aktiviteter og arbejdsformer i overensstemmelse med nationale, regionale og lokale retningslinjer og planer, herunder de pædagogiske læreplaner (Moser m.fl. 2014)

## Kvalitet i forhold til samfundsmæssige og strukturelle sammenhæng

### Børns rettigheder

Danmark har underskrevet FN's Børnekonventionen og skal hermed arbejde for, at sikre alle børns under 18 år rettigheder. Konventionen tager udgangspunkt i barnets bedste for at sikre:

- Børns grundlæggende rettigheder, fx mad, sundhed og et sted at bo
- Børns ret til udvikling, fx skolegang, fritid, leg og information
- Børns ret til beskyttelse, fx mod krige, vold, misbrug og udnyttelse
- Børns ret til medbestemmelse, som fx indflydelse, deltagelse og ytringsfrihed.

Derfor skal børnekonventionen skal altid medtænkes, når der arbejdes for at forbedre eller ændre på børns forhold og dagligdag.

### Dagtilbudsloven og kvalitet

Alle dagtilbud skal arbejde på baggrund af bestemmelserne i Dagtilbudsloven. I forhold til den pædagogiske kvalitet bliver særligt to punkter relevante:

- **§ 7.** Børn i dagtilbud skal have et fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø, som fremmer deres trivsel, sundhed, udvikling og læring.
  - *Stk. 2.* Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene give børn omsorg og understøtte det enkelte barns alsidige udvikling og selvværd samt bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst.
  - *Stk. 3.* Dagtilbud skal fremme børns læring og udvikling af kompetencer gennem oplevelser, leg og pædagogisk tilrettelagte aktiviteter, der giver børn mulighed for fordybelse, udforskning og erfaring.
  - *Stk. 4.* Dagtilbud skal give børn medbestemmelse, medansvar og forståelse for demokrati. Dagtilbud skal som led heri bidrage til at udvikle børns selvstændighed, evner til at indgå i forpligtende fællesskaber og samhørighed med og integration i det danske samfund.
  - *Stk. 5.* Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene sikre en god overgang til skole ved at udvikle og understøtte grundlæggende kompetencer og lysten til at lære. Dagtilbud skal i samarbejde med skolerne skabe en sammenhængende overgang til skole og fritidstilbud.
- **§ 8.** Der skal i alle dagtilbud udarbejdes en skriftlig pædagogisk læreplan for børn i aldersgruppen 0-2 år og børn i aldersgruppen fra 3 år til barnets skolestart. Den pædagogiske læreplan skal give rum for leg, læring og udvikling af børn i dagtilbud. Ved udarbejdelsen af den pædagogiske læreplan skal der tages hensyn til børnegruppens sammensætning.



- *Stk. 2.* Den pædagogiske læreplan skal beskrive dagtilbuddets mål for børnenes læring inden for følgende temaer:
  - 1) Alsidig personlig udvikling.
  - 2) Sociale kompetencer.
  - 3) Sproglig udvikling.
  - 4) Krop og bevægelse.
  - 5) Naturen og naturfænomener.
  - 6) Kulturelle udtryksformer og værdier.
- *Stk. 3.* Den pædagogiske læreplan skal beskrive relevante pædagogiske metoder og aktiviteter, der iværksættes for at nå målene, og hvordan læreplanen evalueres.
- *Stk. 4.* Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvilke relevante pædagogiske metoder, aktiviteter og eventuelle mål, der opstilles og iværksættes for børn med særlige behov.
- *Stk. 5.* Det skal endvidere fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan arbejdet med et godt børnemiljø, jf. § 7, stk. 1, bliver en integreret del af det pædagogiske arbejde. Børnemiljøet skal vurderes i et børneperspektiv, og børns oplevelser af børnemiljøet skal inddrages under hensyntagen til børnenes alder og modenhed.
- *Stk. 6.* For dagplejen udarbejdes den pædagogiske læreplan samlet for alle dagplejehjem eller distrikter tilknyttet den kommunale dagpleje.

## Master for en styrket pædagogisk læreplan

Når fokus er på at højne den pædagogiske kvalitet i daginstitutioner, må de politiske forhold medtænkes.

Ministeren for Børn, Undervisning og Ligestilling, Ellen Trane Nørby, nedsatte i februar 2016 en mastergruppe for en styrket pædagogisk læreplan. Arbejdsgruppens arbejde og den endelige nye pædagogiske lærerplan forventes at præsenteres engang i 2017. Som udgangspunkt fastholdes de overordnede temaer, men titler kan ændres, og indholdet skal udfoldes.

I materialet *Master for en styrket pædagogisk lærerplan* (Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, juni 2016), kan man læse at følgende tema efter min mening muligvis får en fremtrædende rolle:

- Opmærksomhed på, at der ikke skal arbejdes isoleret med et enkelt læreplanstema, men ud fra en sammenhængende og holistisk tilgang til læreplanstemaerne.
- En inddragelse af et sociokulturelt perspektiv for børns muligheder for trivsel, udvikling og læring
- Et pædagogisk grundsyn herunder at børns leg og det gode børneliv som værdifuld i sig selv og en legende pædagogisk tilgang til børns udvikling og læring
- Fokus på læringsmiljøer af høj kvalitet
- Fokus på børnefællesskaber og social inklusion – og særligt på børn i udsatte positioner
- Fokus på forældresamarbejdet
- Et øget fokus på en systematisk evaluerings- og dokumentationskultur
- Overgang fra børnehave til skole og ”skolens børneparathed”

## Forskning og viden på området

### Antal børn i dagtilbud



- 50 % af børn i vestlige lande, går i dagtilbud eller noget tilsvarende før de begynder i skole (European Commission, 2011).
- 91,1 pct. af alle 1-2-årige i Danmark går i dagtilbud. For de 3-5årige børn gælder det hele 96,9 pct. Næsten alle landets børn benytter sig af dagtilbud, hvilket betyder at kommunerne har et stort ansvar for at sikre en høj kvalitet læringsmæssigt, socialt og i forhold til de fysiske rammer. (Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, Tal og statistik om dagtilbud 2013).
- Antallet af ansatte pædagoger pr. barn er faldet, hvilket svarer til, at der i dag skulle ansættes 9.000 pædagoger, hvis antallet skulle matche niveauet fra 1990 (BUPLs hjemmeside, 2013).

### Forhold som har betydning for pædagogisk kvalitet i hverdagen

Forskningen viser, at følgende forhold har betydning for pædagogisk kvalitet i hverdagen:

- Økonomiske betingelser og forhold
- Politiske betingelser og forhold
- Strukturelle betingelser og forhold
- Organisatoriske betingelser og forhold
- Ledelsesmæssige betingelser og forhold
- Pædagogernes samarbejde
- Pædagogernes viden og kompetencer
- Forældresamarbejdet

Dog har det pædagogiske personale i daginstitutionen ikke de store handlemuligheder på en række af disse forhold. Derfor er det værdifuldt at rette opmærksomheden mod de forhold, det pædagogiske og ledelsesmæssige personale kan handle på i hverdagen i daginstitutionen, for at skabe øget pædagogisk kvalitet.

Overordnet er forskningen om kvalitet i dagtilbud i en dansk kontekst forholdsvis sparsom. Der findes en del målinger og test om børns udvikling, læring og trivsel, men der er ikke noget direkte og samlet bud på den pædagogiske kvalitet. Samtidig er der få undersøgelser som samtænker den pædagogiske kvalitet med børns socio-kulturelle betingelser i en dansk kontekst.

De to på nuværende tidspunkt mest udsigende undersøgelser, der er foretaget i en dansk kontekst er:

- *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner*, fra 2016 foretaget af Grethe Kragh-Müller & Charlotte Ringsmose.
- *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 foretaget af Henrik Hansen & Nordahl et. al.

I alle de nedstående forskningskonklusioner og inddragelser af undersøgelser, må det fremhæves, at der ses store variationer fra land til land, fra kommune til kommune, fra dagtilbud til dagtilbud og ikke mindst fra stue til stue. Dette implicerer, at børn kan udsættes for markante forskelle i kvalitet som dermed får store forskelle i muligheder og vilkår som for eksempel sociale kompetencer, deltagelsesmuligheder, sprogtilegnelse, kritikstænkning med mere.

**Overordnet ved vi fra forskningen at;**

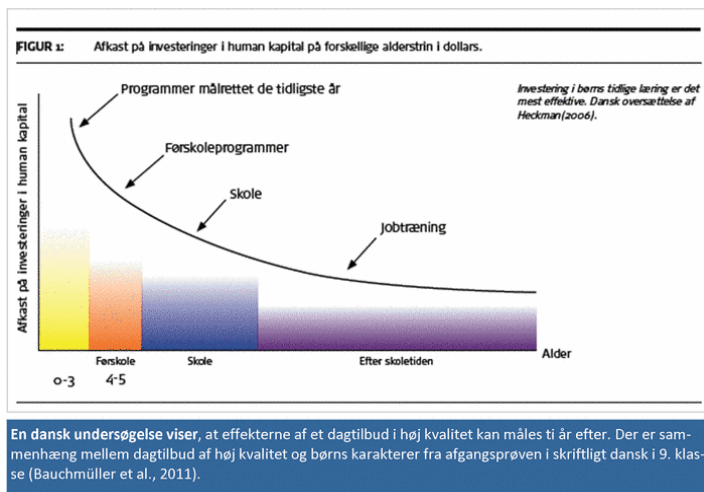


- Flere undersøgelser har peget på, at børn der går i dagtilbud af høj kvalitet, senere i livet opnår bedre resultater på flere områder end børn, som går i mindre gode eller slet ikke går i dagtilbud. Det gælder både uddannelsesmæssige resultater, arbejdsmarked, inddragelse, indtjening og mulighed for at stifte familie (Heckman, J., J. 2006; Børnerådet, Børnenotat, 2 januar. 2015, KL, 2016, Inspiration til at udvikle kvaliteten i dagtilbud)
- Et dansk studie har fokuseret på effekter af deltagelse i dagtilbud (Bauchmüller et al., 2011). Her fandt man, at børn der har gået i højkvalitets børnehaver (høj normering og uddannet personale), klarer sig bedre end andre, når de afslutter grundskolen.
  - Et nyere danskstudie supplerer ved at pege på, at vuggestuer med en stor andel af uddannet personale og gode normeringer styrker børns karakterer, når de mange år senere tager 9. klasses afgangsprøve (Gupta & Simonsen, 2013). Sidstnævnte studie har også fundet effekter for de mest udsatte børn. Disse effekter fandt forskerne ikke i undersøgelsen af børnehaver.
- Forskningsoversigt fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) fra 2012, om dagtilbud for børn under tre år viser, at de læringsmuligheder, børn møder i en tidlig alder, har betydning for deres sproglige kompetencer, kognitive og sociale udvikling samt skoleparathed. (Nygaard Christoffersen, et. al. 2012).
- Forskningsoversigten *Daginstitutionens betydning for børns udvikling* fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI), har undersøgt internationale dagtilbud over tid, hvilket viser at børn fra daginstitutioner af høj kvalitet har den bedste begyndelse på livet og er en væsentlig faktor i forhold til at udligne social ulighed. (Nygaard Christoffersen et al., 2014; Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2014)
- Undersøgelser viser at børn i udsatte positioner har særligt gavn af en kvalificeret indsats, mens de går i dagtilbud, da denne indsat kan medvirke til en bedre udligning af sociale og kulturelle forskelle (Heckman, J., J. 2006; Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016)
- Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) undersøgelse "Daginstitutionens betydning for børns udvikling" påpeger, at skoleparathed netop afhænger af, om børnene i tiden før skolestart har lært sociale færdigheder og har lært at skabe succesfulde kontakter med jævnaldrende (Nygaard Christoffersen et al., 2014).
- Et stort Engelsk forskningsprojekt, *Effective Pre-School, Primary & Secondary Education (EPPSE)* (Sylva et. al. 2003) med indsamlet data på 3000 børn, fulgt over en periode fra de var 3 -7 år, viser at de daginstitutioner, der havde den højeste kvalitet lagde stor vægt på:
  - At pædagogerne har hyppigt samvær med vedvarende opmærksomhed med børnene
  - At der er uddannet personale, så pædagogerne har viden om børns udvikling
  - At forældrene involveres
  - At pædagogerne ofte er i dialog med børnene, så konflikter løses gennem samtaler
- Ifølge samme undersøgelse (EPPSE) ud fra (Taggart et al. 2003) handler kvalitetsforskellen om:
  - Dagtilbud, der samtænker omsorg og læring
  - Dagtilbud med godt uddannet personale
  - Varme interaktioner
  - Dagtilbud, hvor læring og social udvikling ses som komplementære størrelser – og lige vigtige





- Ligeledes viser forskningsrapporten *Uligheder og variationer – i dagtilbud*, fra 2016, at dagtilbud, hvor der er et intentionelt læringsmiljø – de ønsker at lære børnene noget, har essentiel betydning for kvalitetsforskelle (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016).



Heckmans (2006) kurve som illustrerer de overnævnte forskningsresultater.

- Grundlaget og fundamentet for udvikling og læring hos børn skabes tidligt i deres liv (Elman, Bate, Johnson, Karmilff-Smith, Parisi & Plunkett, 1996)
- Det er i barnets første leveår, at hjernen er særlig modtagelig, sensitiv og formbar for miljøstimulering og erfaringer (Fox, Levitt & Nelson, 2010; Knudsen, Heckman, Carneon, Shonkoff, 2006)

## De tre B'er for kvalitet: Being, Becoming og Belonging

Når forskning og litteratur om pædagogisk kvalitet gennemgås, optræder disse tre begreber centrale for pædagogisk kvalitet. *Being, becoming og belonging*, beskrives af den australske forsker, Valerie Walkerdine, (2004), og er implementeret i den australske lovgivning på børneområdet (Australian Government Department og Education, 2009; beskrevet i Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).

- *Being*, handler om det gode børneliv - at leve et godt liv, her og nu i den livsperiode man befinder sig.
- *Becoming*, handler om at have gode muligheder i omgivelserne for at lære og udvikle de kompetencer, der er vigtige for at kunne klare sig i samfundet.
- *Belonging*, handler om at deltage og være inkluderet i sociale fællesskaber, det vil sige relationen og fællesskabet som afgørende for udvikling.



## Tre betydningsfulde parameter for pædagogisk kvalitet

Ud fra forskningen og viden om pædagogisk kvalitet er der tre parameter som går igen i forskellige undersøgelser og rapporter. Disse tre områder har ifølge ny dansk forskning essentiel betydning i arbejdet for at højne den pædagogiske kvalitet i daginstitutioner (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).

### Det fysiske omgivers betydning for kvalitet

Det fysiske rum og indretningen heraf, både inde og ude, danner ramme om børns læringsmiljø. Det handler om opdelingen af grupperum, indretning af stuer og legepladsen. Det er derfor væsentligt, at det fysiske læringsmiljø tager afsæt i den valgte pædagogiske tilgang og i de pædagogiske mål.

- Indretning af det fysiske rum har betydning for, hvad der kan foregå i dem (Ringsmose, C. & Winther Lindquist, D., Allerup, P.N. 2012).
- Flere studier har vist sammenhæng mellem kvalitet i det fysiske og sociale læringsmiljø, som barnets færdes i samt barnets læring og udvikling (Befield et al., 2005; Borman & Hewes, 2002; Drugli, 2001; Heckman, 2006; Lindqvist et al., 2012; Schweinhart et al., 2005; Sylva et al., 2004; Vandell, 2004; Wandell & Wolfe, 2009; Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).

### Det fysiske miljø har betydning

- Det har stor betydning for børns læring og udvikling, at alle børn får tilfredsstillet deres behov for at blive udfordret i gode sociale og fysiske læringsmiljøer (Poulsen, 2004).
- Det har betydning for børns læring og udvikling, at det fysiske miljø giver mulighed for at børnene kan gruppere sig, så rummene danner rammer for aktiviteter, hvor der kan være større eller mindre grupper, grupper bestående af to og to samt enkeltvis. Det har ligeledes stor betydning, at det fysiske læringsmiljø danner rammen for aktiviteter med store bevægelser og høje lyde og samtidig lege med et lavt fysisk samt lydniveau (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Det fysiske læringsmiljø (rum, indretning, materialer mv.) indbyder til sproglige handlinger, både individuelt og mellem børn (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Det har stor betydning, at rummene er indrettet således, at alle børn kan finde aktiviteter og mulighed for leg svarende til alder, køn og interesse. Det er væsentligt at rummene er indrettet, så det er tydeligt for børnene hvilket adfærd der forventes af dem samt, at der er materialer (fx legetøj) til rådighed, så børn også har mulighed for fordybelse (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).

### Negative konsekvenser

- Der opstår lettere irettesættelser og skæld ud, når der er mange børn på lidt plads, og når større grupper af børn skal bevæge sig fra et sted til et andet, viser dansk forskning i kvalitet i daginstitutionen, fra 2015 (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Det er svært for børn i alderen 3-6 år at navigere på mange kvadratmeter, hvor de selv skal vælge til og fra, hvilket fremgår af KIDS (Kvalitet I Daginstitutioner Slagelse) vurderinger i forbindelse med forskningsprojektet *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner* fra 2015. Analysen viser, at flere børn gik formålsløst rundt, ventede på deres forældre og ikke vidste, hvad de skulle give sig til.

### Larm og stress



- Forskningsoversigten *Daginstitutionens betydning for børns udvikling* fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) viser, at et højt støjniveau påvirker børns koncentrationsevne negativt, ligesom evnen til at huske også påvirkes af larm. Ligeledes fremgår det, at støj er en kilde til stress, som dermed kan have negativ indvirkning på den kognitive udvikling (Nygaard Christoffersen et al., 2014, beskrevet i Børnenotat, 2015, 2 Børnerådet).
- I undersøgelsen *Inde miljø i børneperspektiv* har Børnerådet blandt andet spurgt børnene, om de synes, der er for meget larm i børnehaven. Det mener 41 pct., at der er, mens 22 pct. af børnene svarer "nogle gange" og 37 pct. svarer "nej" (Børnerådet, 2012, – En undersøgelse i Børnerådets Minibørnepanel, Børnerådets Minibørnepanel).

## Relationers betydning for kvalitet

- Forskning og udviklingspsykologisk viden peger på at en udviklingsfremmende relation mellem pædagoger og børn, er en god relation mellem pædagoger og forældre. Og endelig gode relationer børnene imellem er væsentlige indikatorer på god pædagogisk kvalitet (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Gode relationer, som fremmer både tryghed og stimulering hos småbørn, vil skabe underliggende processer i hjernen, som blandt andet er vigtigt for børns senere læring (Shonkoff & Bales, 2001)
- Flere undersøgelser viser, at både relationer til voksne og til jævnaldrende har betydning for børnenes trivsel og udvikling i daginstitutioner (Kragh-Müller, 2010; Gulløv, 1999; Røn Larsen et. Al. 2007, Kousholdt, 2006; Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Det er gennem relation til andre og andre partner, der er mere kompetente (Vygotskij, 2004), at mennesket udvikler selvværd og herigennem selvet (Løvie Schibbys, 2002).

### Barn-voksen relation

- Ifølge forskningsoversigten *Daginstitutionens betydning for børns udvikling* fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) er kvaliteten af interaktionen mellem barn og voksen antagelig den enkeltfaktor i daginstitutionen, der har den største og mest konsistente sammenhæng med børns udvikling (Nygaard Christoffersen et al., 2014, s. 137).
- Børn der har et tæt forhold til pædagoger, har bedre sociale og kognitive kompetencer, viser undersøgelse (Howes, 1988).
- Ifølge World Health Organization (WHO) er det mest centrale for kvaliteten, omsorgen for barnet. At den voksne møder barnet sensitivt - sætter sig i barnets perspektiv og responsivt - tager udgangspunkt i forståelsen af barnets i sin handling i forhold til barnet (World Health Organization 2004).
- De voksnes relation til børn spiller en rolle for børns indbyrdes relationer (NICHD, 1999).
- Kvalitetsforskelle i dagtilbud, der har nogenlunde samme socio-økonomiske grundlag og nogenlunde samme strukturelle vilkår og økonomiske rammebevilling, handler i højere grad om, hvordan pædagogikken tilrettelægges, og hvordan relationen til børnene faciliteres, viser den danske undersøgelse "Uligheder og variationer – i dagtilbud" fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016).
- Undersøgelsen *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner* fra 2015 viser, at selvom mange af pædagogernes intentioner er imødekomme overfor børnene, slog intentionerne om nærvær



og anerkendelse direkte igennem til de faktiske interaktioner mellem voksne og børn i den konkrete daglig dag i daginstitutionerne (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).

- En række undersøgelser viser, at der er sammenhæng mellem børns voksenkontakt og deres stress niveau. Børn i læringsmiljø med ringe kvalitet i voksenkontakt (i forbindelse med opmærksomhed på barnets signaler, nærhed, relation mv.) har et højere kortisol-niveau (stress stilstand) end børn i læringsmiljøer, hvor der er en høj kvalitet i voksenkontakten (Gunnar, 2001).

### Relationer og venner

- Børn der tilbringer lang tid i dagtilbud, vil venskaberne i dagtilbuddet udgøre en vigtig del af deres netværk (Hay, Payne & Chadwick, 2004).
- Børn etablerer tydelige venskaber fra to årsalderen (Dunn, 2004) og fra to til fem år vil der være en stigning i frekvens og kvalitet af disse relationer (Robinson m.fl., 2003)
- I Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) børnemiljøtermometer fra 2013 blev børnene spurgt, om de har gode venner i børnehaven. Her svarede 63 pct. af børnene, at de har mange gode venner, 34 pct. svarede, at de har nogle stykker, mens 2 pct. svarede, at de ingen eller næsten ingen gode venner har.
- I undersøgelsen *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner* fra 2015 (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015) gav børnene udtryk for, at det gode børneliv og trivsel handler om, at have muligheder for at danne gode venskaber med de andre børn, og få tid og plads til lege med dem (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
  - Dette bakkes op af andre undersøgelser (Kragh-Müller & Isbell, 2011, Einarsdottir, 2005, Røn Larsen, 2007).
  - I samme undersøgelse gav børnene udtryk for, at noget af det værste i børnehaven er, hvis man ikke må være med i en leg eller lignende, eller hvis der er mange konflikter mellem børnene.
- Fem ud af ti børn oplever, at der bliver sagt grimme ting til dem i børnehaven viser sammenfatning af forskningsrapport *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016).

### Tryghed

- Ifølge Børnerådets børnenotat fra 2015, er noget af det vigtigste i dagtilbuddet i forhold til børns relations dannelsen og samspil med andre børn og voksne, en tryk tilknytning til det pædagogiske personale samt venskaber og børnefællesskaber (Børnerådet, 2015. 2 - børnenotat).
- Børn har behov for voksne, der forstår og møder barnet i deres erkendelse, især når børn føler sig usikre (Bolwby, 1994, Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- En sikker tilknytning (viden om at den voksne er der med omsorg, når barnet har behov for det) til de voksne/pædagogen er grundlæggende for barnets evne til at udvikle følelsesregulering (Fonagy & Target, 2006), og barnets mulighed for generel udvikling (Bowlby, 1994).

### Forældres betydning for børns relationer

- I forhold til relationer til voksne og til andre børn er det en fordel at have forældre med en erhvervsuddannelse eller længere uddannelse. Det er en ulempe at have forældre, der har afsluttet



deres uddannelse med grundskolen, viser en sammenfatning af forskningsrapport: "Uligheder og variationer – i dagtilbud" fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016).

- Forskningsprojektet, "Pædagogiske kvalitet i store og små daginstitutioner" fra 2015, peger blandt andet på ud fra børneinterviews, at børn ikke bryder sig om voksne, der er sure og skælder ud, men derimod glade voksne der lytter til dem og giver dem mulighed for selvbestemmelse.
- Ifølge forskning fra Nordenbo et. Al, (2008) samt Hattie (2009), er de største læringsfaktorer på børns sociale- og læringskompetencer: 1) normer og regler som pædagogen håndhæver og 2) et støttende og positivt forhold mellem barn og voksen.

## Leg og aktiviteters betydning for kvalitet

Det andet parameter, der går igen i forskningen for kvalitet er "leg og aktiviteter".

- Dagtilbudsloven påpeger, at børns læring og udvikling af kompetencer skal fremmes gennem oplevelser, leg samt pædagogiske tilrettelagte aktiviteter, der giver børn mulighed for fordybelse, udforskning og erfaring.

### Leg og aktivitets betydning

- For at fungere i en leg må børn mestre et sæt færdigheder som fx at kunne tage initiativ, forhandle, videreudvikle emner og give sig hen i fantasien (Størksen, 2014)
- Hvordan voksne kommunikerer og interagerer med børn i samspil fra den helt tidlige barndom og med de fysiske læringsmiljøer (bøger, legetøj etc.), er essentielle for børns læring og udvikling (Roystone, 2011).
- Undersøgelsen *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner* fra 2015, (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015) viser at trivsel for børn først og fremmest handler om lege og have gode venner.
  - Trivsel handler også om at have nære og omsorgsfulde relationer til voksne.
- For at udvikle sig har børn brug for at lege med andre og for at blive mødt af nærværende voksne (Børnerådet, Børnenotat, 2 januar. 2015).
- Ifølge undersøgelsen *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner* fra 2015, (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015), har det stor betydning for kvaliteten, at børn har mulighed for:
  - At udfolde narrativer (historier) med handlinger og udfordringer
  - At der er mulighed for forskellige typer af lege (lege med regler, rollelege, koncentrationslege med mere.)
  - At der er legetøj og materialer til rådighed, som børn kan bruge kreativt
  - At de voksne understøtte børnenes lege og hjælper dem med indgangsstrategier til at komme med i lege
  - At de voksne involverer sig i aktivt i børns lege og afstemmer sin deltagelse til børns udvikling og interesse
- En vekslen mellem børn og voksen initierede aktiviteter karakteriseret institutioner med høj kvalitet (Sylva, 2004 – EPPE undersøgelsen).

### Vokseninitierede aktiviteter



- Halvdelen af de 1.663 daginstitutionsledere og pædagoger i Danmark oplyser i en undersøgelse fra 2012, at de pædagogiske tilrettelagte aktiviteter har gennemsnits varighed på 30 minutter eller derunder (Glavind, 2010).
- En undersøgelse foretaget af Danmarks Evalueringsinstitut EVA fra 2013 viser at, personalet oplever høj grad af fokus på aktiviteter som giver børnene de nødvendige kompetencer. Personalet oplever i lidt mindre grad, at de får børnene til at prøve aktiviteter, der er lidt sværere, end de plejer.
- Undersøgelsen *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner* fra 2015, (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015) viser, at voksenplanlagte og gennemførte aktiviteter og rutiner spiller en meget lille rolle for børnene.
  - Når børnene nævner de planlagte aktiviteter i interviews er det, fordi de ikke kan lide det, eller fordi de ikke bliver inddraget (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- En undersøgelse hvor børns kognitive læringsudbytte af leg og pædagogiske tilrettelagte aktiviteter sammenlignes viser det sig, at der i de pædagogiske tilrettelagte aktiviteter forekommer færre sproglige og kognitive udfoldelser end i børnenes frie leg (Leseman et al. 2001, s.382).
- En svensk undersøgelse viser, at den kontrol den voksne/pædagogen udøver i den voksentilrettelagt aktivitet, har betydning for barnets mulighed for at engagere sig i aktiviteten (Emilson & Folkesson, 2006).
- Undersøgelse af Svinth (2012) med afsæt i Wegners teori, viser at pædagoger sjældent inviterer børn til indflydelse af pædagogiske tilrettelagte aktiviteter.
  - En af konklusionerne herfra viste, at der er et udtalt fokus på pædagogiske kontrol, og styring hæmmer initiativer og forsøg på at skabe mening i en aktivitet. (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015, Beskrevet i KIDS).
- I sammenfatningen af forskningsrapport *Uligheder og variationer – i dagtilbud*, fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016) viser deres kortlægning af seks kommuner at:
  - Der er højere grad af grovmotoriske aktiviteter fremfor finmotorisk
  - Der er højere grad af læringsaktiviteter frem for gode samtaler med børnene og tilpasning til børnenes forskellige behov og forudsætninger
  - Endelig er der en vigende tendens til at følge institutionens dagsplan

### **Børneinitierede lege og aktiviteter**

- Børns selvinitierede leg danner ramme om udviklingen af deres kulturelle, sociale, sproglige, empatiske og kognitive kompetencer, der er yderst central i forhold til at kunne begå sig i daginstitutionen og senere i skole og uddannelsessystemet (Vygotskij, 2000; Kragh-Müller & Ringsmose, 2015; m.fl.).
- Det har betydning for børnenes udvikling og læring, at børnene har indflydelse på aktiviteter, at der tages udgangspunkt i børnenes interesser og egne læringsstrategier, at der anvendes forskellige udtryksformer, samt at der er en legende tilgang til aktiviteterne, konkluderer OECD undersøgelsen *Starten Strong II*.
- I Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) børnemiljøtermometer fra 2013 siger, at 59 pct. af børnene, de næsten aldrig mangler nogen at lege med, mens 35 pct. svarede "nogle gange" og 6 pct. svarede, at de "tit" mangler nogen at lege med.





- Otte ud af ti børn har altid nogen at lege med i børnehaven viser sammenfatningen af forskningsrapport *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016)
- I en undersøgelse foretaget af Børnerådet (Analysenotat fra Børnerådet, nr. 1/2015) om børn i børnehavens brug af digitale medier, viser at:
  - 66 pct. af børnene vil hellere spille på iPad end lege sammen med nogle børn, de kender.
  - 63 pct. vil hellere lege på en sjov legeplads end spille iPad.

## Faktorer der har betydning for børns udvikling, læring og trivsel i forhold til den pædagogiske kvalitet

Herunder er der opstillet en række betydningsfulde faktorer, der ud fra forskningen og litteraturen på området, har betydning for børns udvikling, læring og trivsel i daginstitutioner. Dette er faktorer, der skal medtænkes, når den pædagogiske kvalitet skal højnes i relation til de tre overnævnte parametre (fysisk, relationer, lege og aktiviteter).

### Børns trivsel

- Børn er overordnet set glade for at gå i børnehave (Børnerådets undersøgelse i Minibørnepanelet 'Mellem hjem og børnehave' fra 2011; Kragh-Müller & Ringsmose, 2015; DCUM, 2013).
- I sammenfatningen af forskningsrapport *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016) viser deres kortlægning af børns trivsel i seks kommuner at:
  - Ni ud af ti børn kan lide at være i børnehaven
  - Otte ud af ti børn glæder sig til at komme i børnehave
  - Otte ud af ti børn synes, de laver sjove ting i børnehaven
  - Fem ud af ti børn oplever at blive drillet
- Børn som allerede modtager ekstra ressourcer i dagtilbuddet, vurderer deres trivsel dårligere end den resterende børnegruppe (Nordahl, et. Al. 2012).

### Hvilke typer for læringsformer virker

- Læring gennem systematisk undervisning (forstået som klassisk skoleundervisning) i barnets første seks leve år, fører ikke til nogen erfaringsdannelse (Hansen 2002).
  - Barnet i denne alder lærer ved, at undersøge og gå på opdagelse, og gå fra det simple og opdelte til det mere komplekse og sammenhængende. Det handler om symboldannelse, kroppens sanser og det verbale sprog (ibid, 2002; Hansen, 2016).
- Børns lærings kan hæmmes, hvis hverdagsstrukturen (spisning, samling, pauser, aktiviteter osv.) i daginstitutionen er for rigid og for fastlagt, og der sker for hyppige afbrydelser af de gode lege med fordybelse (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).

### Betydningen af børnenes kulturelle baggrund trivsel

- I sammenfatningen af forskningsrapport *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016) viser deres kortlægning af seks kommuner at:
  - Minoritetssproglige børn trives signifikant bedre end børn med dansktalende baggrund.



- Minoritetssproglige børn med ikke-vestlig baggrund har signifikant ringere relationer til andre børn og til de voksne i børnehaven.
- Minoritetssproglige børn fra vestlige lande har signifikant bedre oplevelse af kompetenceaktiviteterne.
- Minoritetssproglige børn fra ikke-vestlige lande har signifikant lavere tal genkendelse, genkendelse af geometriske figurer og ordgenkendelse, end børn med dansk som modersmål.
- Minoritetssproglige børn fra vestlige lande har signifikant dårligere tal genkendelse og genkendelse af geometriske figurer, end børn med dansk som modersmål.

## **Forskelle i kvalitet i forhold til køn**

- Der er en overvægt af drenge, som mistrives i dagtilbud (DCUM, 2013 – Kvalitet i dagtilbuddet).
- I sammenfatningen af forskningsrapport *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016) viser deres kortlægning af seks kommuner at:
  - Piger trives signifikant bedre end drenge.
  - Piger har signifikant bedre relationer til de voksne, end drenge.
  - Piger har signifikant bedre oplevelse af kompetenceaktiviteter (pædagogisk tilrettelagte) i børnehaven, end drenge.
  - Piger har signifikant bedre bogstavgenkendelse, ordgenkendelse og talgenkendelse end drenge.
  - Aktiviteterne i børnehaven appellerer mere til piger.
  - Drenge får mere skæld ud.
  - Pigerne vil i højere grad end drengene trøstes af de voksne.
  - Drengene bliver oftere vrede på de voksne.
  - Pigerne kan i højere grad end drengene lide de voksne.

## **Forældres betydning for kvalitet og børns udvikling, læring og trivsel**

- Flere undersøgelser peger på at det spiller en central rolle for kvaliteten i daginstitutionen, i hvilken udstrækning forældrene inddrages i daginstitutionens liv, som en ressource for børnenes udvikling samt graden af indflydelse (Sylva, K. Melhuish, P., Sammons, 2003).
- Forældrenes aktive involvering er mere afgørende for børnenes læring end forældrenes baggrund (Maria Evangelou, 2016).
- Det er ikke alle forældre, som oplever at få den sparring og kommunikation om deres børns læring, som de føler, de har behov for, viser undersøgelsen fra 2016 om daginstitutioners samarbejde med forældre fra Danmarks Evalueringsinstitut, EVA.

I sammenfatningen af forskningsrapport: "Uligheder og variationer – i dagtilbud" fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016) viser deres kortlægning af seks kommuner følgende:





### Information

- Det er overvejende mødre fremfor fædre, der er i dialog med dagtilbuddet og deltager i møder i dagtilbuddet.
- Personalet giver sig mere tid til aflevering om morgenen, fremfor afhentning om eftermiddagen.
- Ni ud af ti forældre oplever, at dagtilbuddet informerer ved opslag og hjemmeside, og otte ud af ti forældre svarer, at personalet er lydhør overfor information om barnets trivsel og udvikling.

### Tilfredshed

- Otte ud af ti forældre oplever, at ledelsen af dagtilbuddene er god.
- Otte ud af ti forældre oplever, at personalet arbejder målrettet med barnets trivsel, læring og udvikling.
- Ni ud af ti forældre oplever, at personalet er engagerede.
- To ud af ti forældre oplever stor udskiftning i personalegruppen.
- Ni ud af ti forældre er generelt tilfredse med dagtilbuddet.
- Minoritetssproglige forældre er signifikant mere tilfredse.
- Pigers forældre er mere utilfredse.
- Forældre med kortere uddannelse er mest tilfredse.

### Normering og gruppestørrelses betydning for kvalitet

- Ifølge Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) forskningsoversigt *Daginstitutionens betydning for børns udvikling*, er normering og gruppestørrelse to helt centrale parametre med afgørende betydning for de voksnes mulighed for at skabe et godt samspil til børnene i børnegruppen (Nygaard Christoffersen et al., 2014).
- Bedre normeringer er en af de faktorer, der øger muligheden for tættere barn-voksenrelationer, hvilket styrker det enkelte barns chancer for en positiv udvikling og god trivsel – og dermed også børnefællesskabet her og nu og på længere sigt (Børnerådet - Børnenotat 2015.2).
- I daginstitutioner med god normering og mindre grupper, er børn bedre til at samarbejde, de er bedre udviklet sprogligt og er mere opmærksomme over for de voksne og de andre børn (Wisconsin council on children and families, fall 2008, vol.4, beskrevet i Kragh-Müller, 2013, s.67)
- Der er en sammenhæng mellem en god normering og en højre grad af barn-voksen-interaktion samt en mindre restriktiv og kontrollerende adfærd hos pædagogerne. Det enkelte barn får mere individuel opmærksomhed, hvis der er en god normering. (særligt børn fra udsatte familier nyder gavn af dette) (Wisconsin council on children and families, fall 2008, vol.4, beskrevet i Kragh-Müller, 2013, s.67).
- Der er en sammenhæng mellem små grupper og mere initiativ hos børnene, bedre sproglige udvikling samt højere udforskning og problemløsning hos børnene. (Wisconsin council on children and families, fall 2008, vol.4, beskrevet i Kragh-Müller, 2013, s.67).
- Børn, der kommer fra daginstitutioner med små grupper er mere skoleparate og har en bedre sprogforståelse og har færre adfærdsproblemer i skolen (Wisconsin council on children and families, fall 2008, vol.4, beskrevet i Kragh-Müller, 2013, s.67).



- Flere undersøgelser peger på, at der maksimalt må være fire børn pr. voksen og otte for større børn, hvis betingelserne høj kvalitet ikke hæmmes (Kærrby, 1993 beskrevet i Kragh-Müller, 2013, s.68).
- Grupper med 20-25 børn har en lavere grad af pædagogiske kvalitet end grupper med færre end 20 børn (Kærrby, 1993).
- En Norsk rapport fra projektet "Barns sosiale utvikling" som fokuserende på treårige, viste at jo mindre børnegruppen var, desto bedre social kompetence havde børnene ud fra pædagogiske ledes vurdering (Zachrisson, Backer-Grøndahl, Nærde & Ogden, 2012)

## Personalegruppens betydning for kvalitet

- I sammenfatningen af forskningsrapport *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016) viser deres kortlægning af seks kommuner at:
  - Personalegrupper oplever et fælles forpligtigende ansvar i forhold til alle børn i institutionen. De hjælper og støtter hinanden med at forstå og løse problemer i børnegruppen i højere grad, end de tager ansvar for børn på de øvrige stuer. De oplever enighed om uacceptabel adfærd hos børnene og oplever at have tilpasset arbejdet til børns forskellige forudsætninger. Personalet finder i ringere grad tid til at tale med børnene om hverdagsting.

## Betydning af uddannelsesniveau

- Flere undersøgelser viser, at pædagoger, deres uddannelse og deres samarbejde hænger sammen med kvalitet i daginstitutionen (Sylva, K. Melhuish, P. Sammos, 2003)
- Uddannet personale formår bedre at tilrettelægge et godt udviklingsmiljø for børn, ligesom uddannet personale er mere stimulerende, venlige og støttende over for børnene målt på ECERS-skalaen (Loeb m.fl. 2004).
- Det har betydning at, at personale er uddannet til bachelorniveau samt har viden om småbørn (National Academy & Science, 2003).

## Seks læringsdimensioner, der har essentiel betydning for børns udvikling og læring

Når der zoomes endnu tættere på hvilke pædagogiske og psykologiske områder, der er forudsætninger for børns udvikling og læring, fremkommer de nedstående seks områder for essentielle. Hvis der arbejdes målrettet med disse seks læringsdimensioner i daginstitutionen, er der evidens for at børnene, i højere grad trives, udvikles og lærer, det glæder både i daginstitutionen, skolen og senere i livet (Ringsmose og Kragh-Müller, 2015).





## Socio-emotionel udvikling

Børns socio-emotionelle udvikling handler om følelsesregulering, social udvikling, herunder samarbejdsevne og relationsdannelse. Børn vokser op i et samfund, de skal lære at begå sig i og afstemme sig i forhold til, derfor er det afgørende betydning at arbejde med børns socio-emotionelle udvikling (Kragh-Müller, 2010).

- Forskning fra Bowlby (1994) viser, at børn er forprogrammeret, fra et biologisk perspektiv til at udvikle sig socialt samarbejdende. Om børn udvikler sig socialt samarbejdende, afhænger af hvordan denne udvikling stimuleres af omgivelserne.
- Undersøgelser fra 1970'erne viser, at børns impuls kontrol og selvregulering ved fire årsalderen har betydning for, hvordan børnene klarer sig socialt og fagligt senere i livet, herunder i skolen.
- Børn der er bedre til at udskyde impuls behov, klarer sig bedre socialt og fagligt ved blandt andet højere karakter (Soda, Mische & Peake, 1990) (Det omtalte skumfidus forsøg).

### *Det betyder at det pædagogiske personale bl.a. skal:*

- Accepterer og rummer barnets følelser (er sammen med barnet, medens barnet har følelsen uden at ville ændre følelsen)
- Hjælper de børn, der ikke kan styre deres vrede, f.eks. gennem at passe på, at barnet ikke kommer til at slå andre eller ødelægge deres leg.
- Hjælper barnet til at være opmærksom på dets følelser, intentioner og udtryk ved at sætte ord og kropsligt udtryk på disse.

## Deltagelse og indflydelse

Deltagelse og indflydelse handler, om børns mulighed for indflydelse medansvar og forståelse af demokrati. Hvordan børnenes muligheder for at præge og tage medansvar for deres dag i daginstitutionen, såsom hvilke aktiviteter der laves og hvordan de udføres, om de vil være inde eller ude, om de føler sig lyttet til og om de har mulighed for at føle sig inkluderet i fællesskaber, har stor betydning i forhold til børnenes udvikling, trivsel og læring, både i og udenfor dagtilbud og senere i livet.

- I FN's Børnekonventionen artikel 12 står der, at børn har ret til at udtrykke sine synspunkter i sager der vedr. dem. I artikel 3, står der endvidere, at børn skal inddrages i alle foranstaltninger, vedr. dem.
- I Dagtilbudsloven står der, at børn i dagtilbud skal have mulighed for indflydelse, medansvar og forståelse af demokrati (jf. § 7, stk. 4). (Kilde:
- Det frem går af flere artikler, at danske daginstitutioner har relativt tilbøjelighed til at lytte til børn og medinddrage dem i beslutninger (Warming, 2003, s.62; Broström, 2006, s.239).
  - Der er dog andre undersøgelser, der bekræfter, den reelle indflydelse børn har i daginstitutioner er lille (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).

### *Det betyder at det pædagogiske personale bl.a. skal:*

- Inddragende børnene som aktive deltager i forhold som vedr. dem, så som rutiner, regler aktiviteter, meninger og i pædagogiske hverdags interaktioner



- Skal skabe et børnemiljø, hvor alle børn har mulighed for deltagelse og oplevelsen af, at være en del af et betydningsfuldt fællesskab.
- Skal medinddrage børnene perspektiv og mening værdige og betydningsfulde

## **Børns kritiske tænkning og erfaringsdannelse**

Børns kritiske tænkning og erfaringsdannelse handler om, de sociale og kulturelle oplevelser og erfaringer de tilegner sig i dagtilbud, i familien og det samfund de er en del af. Det handler om viden om den verden børnene skal lære, at begå sig i, herunder bl.a kulturelle udtryksformer, mulighed for kropslige erfaringer, udveksling af synspunkter og den kritiske tænkning hertil.

- Dagtilbudsloven pålægger daginstitutionerne at fastlægge planer og mål, der skal medvirke til barnets erfaringsdannelse og kritiske tænkning.
- Læring og udvikling handler om at tilegne sig kendskab til de kulturelle redskaber og værktøjer, der er en del af det samfund og den kultur, som man fødes ind i og vokser op i (Vygotskji, 2004).

### *Det betyder at det pædagogiske personale bl.a. skal:*

- Give børnene mulighed for, at opleve og erfarer forskellige kulturelle udtryksformer herunder forskellige legetyper.
- Præsentere børnene for et bredt udvalg af forskellige materialer og erfaringer, fx bøger, spil, digitale medier, plakater og billeder med verden dyr/planter mm.
- At invitere børnene til dialog om deres oplevelser, erfaringer og synspunkter.

## **Mulighed for selvudvikling**

Selvet er den måde, vi oplever os selv på, forskelligt fra andre mennesker *selver*, og med et eget indre liv, der eksisterer over tid. Det er barnets forståelse af hvem de er og hvordan de påvirker sine omgivelser. Det er evnen til at forstå sig selv i tanke, handling og oplevelse, hvilket er tæt forbundet med udviklingen af identitet. Dette er essentiel for at kunne begå sig i livet, både med sig selv og med andre.

- Ifølge mange års forskning af den amerikanske psykolog D. Stern (2000), er barnets selvforfølelse (Winnicott, 1960; Mead, 1967; Schibbye, 2002; Stern, 2000) grundlæggende for barnets udvikling. Det handler både om livet i daginstitutionen og senere i livet på arbejdsmarkedet.

### *Det betyder at det pædagogiske personale bl.a. skal:*

- Tilbyde ansigt-til-ansigt samspil, afpasset til børnene, hvor det pædagogiske personale indlever sig i børnene oplevelser og følelser.
- Udtrykke og sætte ord på det børnene mærker og oplever, i samspil med børnene selv.
- Spejle og afstemme børnene positivt, så børnene kan se sig selv som positive personer i den voksnes mimik, gestus, sprog og kropsholdning.



## Udvikling af sprog og kommunikation

Sproget og kommunikationen er et af menneskets vigtigste forudsætninger for at udtrykke sig og kommunikere med andre. Børn indgår hele dagen i læreprocesser, som udvikler deres sproglige færdigheder og kommunikationskompetencer (KL, 2016, Inspiration til at udvikle kvaliteten i dagtilbud).

Sprog og kommunikation, handler om børnenes mulighed for at udvikle deres kommunikative og sproglige færdigheder i relation til at begå sig i deres sociale omgivelser.

- Der er sammenhæng mellem børns sproglige udvikling i daginstitutionen, og hvordan de klarer sig i skolen (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Børn udvikler sine sproglige og sin kommunikative kompetence gennem samspil med andre (Vygotkij, 2004, Kragh-Müller & Ringsmose, 2015, Vejlskov, 2015).
- En tidlig effektiv afstemt læring i relationer og opmærksomhed har betydning for barnets sproglige udvikling og ligeledes også læring for matematik, sociale færdigheder og god opmærksomhed. (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Barnets sproglige udvikling afhænger af, hvordan den voksne understøtter barnets evne i at sætte ord på handlinger, tanker og følelser. Eksempelvis, at der er længere varende dialog i barn- voksen relationen (Stern, 2000, Vygotkij, 2004, Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- En alt for ensidigt fokusering på sproget kan medføre, at man overser det fundament, som sproget bygger på i relationen, og den fælles opmærksomhed i meningsfyldte kontekster i læringsmiljøer, der er relevant for barnet (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Børn med sproglige vanskeligheder er i risiko for at udvikle sociale vanskeligheder, og børn med sociale vanskeligheder er i risiko for at udvikle sproglige vanskeligheder, da leg og sprog er tæt forbundet (Løge, 2006).
- Flere forskningsprojekter viser, at hjemmelæringsmiljøet for børn i 0-6 års alderen har stor betydning for deres sprog og udvikling. Det er blandt andet forældrenes læsevaner, fælles læsning og samtale mellem barn og forældre samt antal bøger i hjemmet, som har en positiv sammenhæng med børnenes sprog (Bleses & Højen, 2015 beskrevet i KL, 2016, Inspiration til at udvikle kvaliteten i dagtilbud).
- Flersprogede børn kan have en noget senere sprogudvikling end andre børn, da læringen af flere sprog samtidig er en krævende proces (Melbye-Lervåg og Lervåg, 2014)
- Børn med forsinket sprogudvikling synes at have risiko for at udvikle sprogudvikling og problemer i skolen (Rescorla, 2009).
  - Samtidig er det sådan, at to tredjedele af børn med forsinket sprogudvikling i toårsalderen har en normal sprogudvikling i fire årsalderen (Dale m.fl. 2003)

### *Det betyder at det pædagogiske personale bl.a. skal:*

- Opfordre og indgå i lige værdig dialog med børnene, hvor kommunikation har flere led og vekslinger, så der både stilles spørgsmål og gives svare fra både den voksne og barnet.
- Skabe en pædagogisk praksis med børnene, hvor deres leges med sprog, gennem fx rim, remser, sproglege, sanglege og læsning, hvor børn og voksne deler deres oplevelser.
- Skabe et fysisk miljø, hvor der er en god fordeling af voksne og børn samt rum til at udtrykke sig i både lave og høje lyde.



## Udvikling af viljestyret opmærksomhed

Viljestyret opmærksomhed, handler om børns mulighed for at rette opmærksomheden på noget bestemt og fastholde opmærksomheden over tid, ved at udelukke andre forstyrrende stimuli. Det handler fx om børns evne til at koncentrere sig og arbejde målrettet samt fordybe sig med en opgave over tid. Ligeledes handler det om at dele synspunkter og erfaringer med andre om det samme emne, hvilket er essentielt for børns social trivsel, udvikling og læring både i dagtilbud, skole og i samfundet.

- Undersøgelse viser at institutioner, hvor der er samvær med vedvarende fælles opmærksomhed skaber læringsmiljøer af høj kvalitet (Sylva et al., 2004).
- At kunne rette sin opmærksomhed (vedvarende) mod fælles tredje (fx. en bog, en leg, en sang, maleaktivitet) i et fællesskab og i relationerne, danner grundlag for at barnet udvikler sine sproglige og sociale kompetencer og hermed sin evne til at koncentrere og fordybe sig sammen med andre (Carpendale & Lewis, 2006; Tomasello, 1995).
- Børn fra 8-10 måneders alderen kan følge en anden viljestyret opmærksomhed mod noget tredje. Og det er netop det nære samspil som danner grundlag for barnets sociale, kulturelle læring og udvikling (Fonagy, 2006; Stern, 2000).
- Børn der tidligt i barndommen har erfaringer med at dele opmærksomhed mod noget fælles tredje med deres forældre, viderefører denne evne til daginstitutionen, og bliver mere socialt kompetent og får dermed et bedre grundlag for et godt læringsforløb (Gerhardt, 2011).

### *Det betyder at det pædagogiske personale bl.a. skal:*

- Gripe børnene interesse og følge deres initiativer, samt hjælpe til at fastholde opmærksomheden.
- Tage udgangspunkt i børnenes rettedhed og invitere til fælles fordybet opmærksomhed på noget fælles tredje over længere tid.
- Skabe mulighed for at børnene kan lege og fordybe sig i længere tid, uden at blive forstyrret, af fx andre børn, voksne og af strukturelle hverdags forhold som spisning, samling og aktiviteter.

## Betydningen af daginstitutionens størrelse for kvalitet

Antallet af daginstitutioner med over 150 børn er tredobbelt fra 2007 til 2011 ifølge Danmarks Statistiks Institutionsregister. Det danske forskningsprojekt, *Pædagogiske kvalitet i store og små daginstitutioner* fra 2015, peger på en række fordele og udfordringer for små og store daginstitutioner, (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015). Undersøgelsen peger på, at der er store variationer fra daginstitution til daginstitution og ligeledes fra stue til stue.

KIDS vurdering i størrelse:

- Lille daginstitution: under 50 børn
- Mellem daginstitution: 60-90 børn
- Stor daginstitution: over 100 børn



## Kvalitet for store institutioner

### Ledelse og ledere

- Ledelsen i store institutioner bruger primært deres tid på, at være virksomhedsledere ved at forvalte økonomi, administration og varetage strategiske beslutninger end faglige samt personaleledelse (Kragh-Müller & Ringsmose, 2015).
- Lederne i det forløbne år har brugt mest tid på at opretholde en god atmosfære i institutionen og mindst tid på administrative opgaver samt at udvikle institutionens mål og visioner uden at tage størrelsen af institutionen i betragtning viser forskningsrapporten *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016) viser deres kortlægning at, (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016). Ligeledes viser rapporten at:
  - At lederne opfatter det vigtigste i den pædagogiske ledelse, at de som ledere skal fremme et miljø, hvor medarbejderne selv har ansvar for deres pædagogiske aktiviteter.
  - De opfatter det som den mindst vigtige funktion, at de som ledere skal planlægge, koordinere og evaluere pædagogiske aktiviteter og årsplaner.

### Fordele ved store institutioner

- Pædagogerne oplever større frihed i det daglige pædagogiske arbejde, men oplever mere fast struktur når det handler om organisering og rammer. – Det ”store i det lille”.
- Pædagogerne oplever større grad af sparring og faglig udvikling.

### Ulemper ved store institutioner

- Børnene har mindre tid til at opnå forbrydelse i leg, fordi logistikken og voksenplanlagte aktiviteter forholdsvis fylder mere, hvorved børnene får mindre tid til egen initieret leg.
- Institutionerne er oftest bygget med mange små grupperum, uden ekstra rum børnene kan fordele sig på, hvilket forhindrer længere fordybet leg, uden forstyrrelse af andre børn. Børn fortæller i interviews, at de forsøger at finde mindre og afgrænsede områder at lege på.
- Logistikken kan i store institutioner gøre, at børnene ofte er på deres egne stuer, hvilket forhindrer legerelationer på tværs.
- Børnene giver udtryk for, at de voksne laver mange ”voksenting” og savner samvær med de voksne.
- Børnene er sammen med flere voksne de ikke kender så godt og omvendt.
- Flere børn fra store institutioner oplever at blive skældt ud og ”sat på bænken”.
- Flere af de interviewede børn fortalte om, at det var svært at komme ind i legen, og flere børn gav udtryk for drillerier og konflikter, hvor de ikke altid fik hjælp fra de voksne, fordi de voksne ikke opdagede problemerne.
- Børnene fortæller i højere grad om aktiviteter og rutiner, som de ikke trives med.
- KIDS vurderinger viser, at børnene har mindre indflydelse på aktiviteter.
- Pædagogerne oplever, at der er langt til ledelsen.
- Ledelsen har mindre kendskab til den pædagogiske hverdag.
- Både i store og små daginstitutioner, og særligt i store daginstitutioner (vuggestuer) viser undersøgelsen, at der oftere var ikke aldersvarende krav og aktiviteter, for eksempel at holde op med at græde, når pædagogen ikke havde mere tid og kende til dage og datoer.





- Særligt store daginstitutioner (over 150) har vanskeligere ved at opnå udviklingsfremmende relationer til børn.

## Kvalitet for store institutioner

### Ledelse og ledere

Ledelsen i små institutioner bruger mere tid på "nærhed" ved pædagogisk faglig ledelse og personaleledelse og mindre tid på strategisk ledelse og administration. Dette bekræfter forskningsrapporten *Uligheder og variationer – i dagtilbud* fra 2016 (Henrik Hansen & Nordahl et. al. 2016).

### Fordele ved små institutioner

- Lettere for børnene at finde et sted, hvor de kan lege uforstyrret (da der er flere små grupperum), ro i længere tid.
  - Pædagogerne i de små institutioner har færre børn og overskuelige omgivelser at navigere rundt i, og strukturen er hermed mindre stram.
- Børn leger oftere end børn i store institutioner, med "alle" på tværs af alder og køn.
- Børnene i interviews taler mindre om drillerier og konflikter end børn i store institutioner.
- Det er lettere for børnene i de små institutioner, at finde én at lege med og komme ind i legene.
- Børnene får mere hjælp til at løse konflikter og mere hjælp til at komme ind i lege.
- Børnene har bevægelsesfrihed, tryghed og god kontakt til voksne og til de andre børn.
- Fleksible arbejdsgange for pædagogerne og lettere kommunikationsveje.
- Pædagogerne peger på vanskeligheden ved at udvikle sig fagligt og er økonomisk udfordrende og ligeledes personalemæssigt ved sygdom.
- Pædagogerne oplever, at ledelsen er tæt på.
- Lederen har ofte "fingeren på pulsen", da lederen ofte selv er pædagog.
- Ledelsen har bedre kendskab til den pædagogiske hverdag med børnene.

### Ulemper ved små institutioner

- Ledelsen i små institutioner er mere presset på økonomi og strategiske forhold samt personaleudfordringer ved sygdom.
- Der er risiko for, at ledelsen har svære ved at få fulgt op på det langsigtede strategiske og pædagogiske arbejde.
- Tendensen til vedligeholdelse af fysisk møbler og bygninger, hvilket kan gå udover børns læringsmiljø.

## Anbefalinger

På baggrund af den ovenstående omfattende præsenterede forskning om kvalitet i dagtilbud, børns udvikling, læring og trivsel, er anbefalingerne til et målrettet arbejde om pædagogisk kvalitet følgende:

1. At der arbejdes målrettet med at inddrage og anvende børnene og deres stemme, i forhold til at vurdere hvad der er kvalitet i dagtilbud jf. FN's Børnekonventionens artikel 3.





2. At fokus bliver rettet mod hvilke forudsætninger, muligheder og betingelser, der er tilstede i børnenes i udviklings- og læringsmiljøer i dagtilbud, i hensigten om at etablere et udviklings- og læringsmiljø af høj pædagogisk kvalitet.
3. At definitionen af den pædagogisk kvalitet, tager udgangspunkt i "De tre B'er for kvalitet", *Being*, *Becoming* og *Belonging*, så der skabes et holistisk børnesyn.
4. At vurderingerne af pædagogisk kvalitet bygger på forskningsinformeret viden, om hvad der skaber høj kvalitet, udvikling, læring og trivsel for børn.
5. At test af enkeltstående faktorer og af børn, ikke bliver omdrejningspunkt, men højst supplement til vurderingen om, der er muligheder og et praksis udviklings- og læringsmiljø, der fordrer høj pædagogisk kvalitet.
6. At der bliver skabt systematisk og sammenhæng mellem vurdering af den pædagogiske kvalitet og de pædagogiske handlemuligheder i praksis.
7. At der investeres tid, økonomi og ressourcer til at etablere et omfattende systematisk arbejde, som kortlægger processer og uddanner konsulent(er), ledere og udvalgte medarbejder til at vurdere den pædagogiske kvalitet ud fra den beslutning, der bliver taget om, hvorledes den pædagogiske kvalitet defineres og skal vurderes.

## Viderelæsning

I indsamlingsnotatet præsenteres et væld af forskellige forskningsprojekter og litteratur på området. Her kommer et udsnit af litteratur i uvilkårlig rækkefølge, jeg vil anbefale til videre fordybet læsning:

- FN's børnekonvention
- Hansen, O & Norddahl, T (2015) *Betydningen af kvalitet i dagtilbud*, 1 udgave, 1 oplag, Dafolo.
- Henrik Hansen, Norddahl (2015) *Læringsrapport 2015 Uligheder og variationer - i dagtilbud, Laboratorium for forskningsbaseret skoleudvikling og pædagogisk praksis, Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet*
- Kornerup, I & Næsby, T (2015) *Kvalitet i dagtilbud*, 1 udgave, 1 oplag, Dafolo.
- Kragh-Müller, G (2013) *Kvalitet i daginstitutioner*, 1 udgave, 1 oplag, Hans Reitzels
- Kragh-Müller, G & Ringsmose, C (2015) *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner (2015)*, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.